

MAJOROS István
professor emeritus
ELTE, Bölcsészettudományi Kar, Budapest

professor emeritus
ELTE, Faculty of Humanities, Budapest, Hungary
 e-mail: imajoros6@gmail.com

A FRANCIA SAJTÓ A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉS ALÁÍRÁSÁRÓL

THE FRENCH PRESS ABOUT THE SIGNATURE OF THE PEACE TREATY OF TRIANON

ABSTRACT

The study presents the correspondence and opinion of some French newspapers about the signature of the peace treaty of Trianon. All the newspapers in France has wrote about this event and we find the reports ont he first page, sometimes with a photo. The French press presents the ceremony, the Hungarian delegates and in some lines the report presents the opinion of the journal about the peace treaty. And this opinion is negative about Hungary. The presented papers: Journal des Débats, Le Petit Parisien, Le Petit Journal, Le Matin, L'Humanité, L'Action Française.

Keywords: French press, opinion, Hungary, Grand Trianon, Hungarian delegates, Millerand, Osusky

Minket, magyarokat mindig érdekelt, hogy a Nyugat, a franciák, az angolok mit írtak Magyarországról. Erre azért figyeltünk, mert számunkra a Nyugat volt a példa, a minta, amelyet utol szerettünk volna érní, s rajongtunk főleg a francia kultúráért. Vártuk, hogy ez a „szerelem” talán kap valami viszonzást. Általában keveset kaptunk, így a francia-magyar kapcsolatot a viszonzatlan szerelem fogalmával lehet jellemezni.

A 19. században a francia közvélemény valóban keveset tudott Magyarországról. A század végén, a 20. század elején azonban valami változás azért történt. Egyre több információ jelent meg rólunk, s ez érthető is, hiszen a kiegyezéssel hazánk az Osztrák-Magyar Monarchia részeként az európai „nagyhatalmi klub”, az ötös-fogat tagja lett. A magyarországi információk ezért Párizs és a többi nagyhatalom számára is fontosak voltak. Az alábbi tanulmányban egy konkrét esemény, a tria-

noni békeszerződés aláírása kapcsán nézzük meg, hogy a francia sajtót vajon érdekelte-e ez az esemény, vagy mélyen hallgatott erről? Ez azért érdekes, mert ezzel a szerződéssel Magyarország hivatalosan is megszűnt a Monarchia része lenni, s egy kis ország lett belőle Európa közepén. Francia napilapokat néztem meg ezzel kapcsolatban, és szinte mindegyik újság tudósított a békeszerződés aláírásáról.

A szerződést 1920. június 4-én írták alá a Grand Trianon (Nagy Trianon) palotájában. Egy napilap reagálását azonban az eseményt követő napon, június 5-én találjuk meg.

A konzervatív *Journal des Débats* nagy múltú lap, még 1789-ben alapították, s a nemzetgyűlés üléseiről, vitáiról tudósított. Az újság 1944-ben szűnt meg.¹ A lap, a június 6-i, vasárnapi számában az első oldalon tudósított az eseményről *A magyar szerződés aláírása* címmel (*La signature du Traité hongrois*). S ami az első oldalon jelenik meg egy újságban, az fontos és vezető hír. „*Pompa és ünnepélyesség nélküli ceremónia volt*” – kezdi a lap a tudósítást a szerződés aláírásáról. Magyarországról azt írja, hogy lakóinak száma 24 millióról 8 millióra csökkent, területe pedig 325 ezer km² – ről mintegy százezerre. Hozzáteszi, hogy az asztalnál ülőket azonban ez a legkevésbé sem érdekli. „*Ezt a sorsot, igazság szerint* – írja a lap, *Magyarország megérdemelte*”. Elveszítve hódításait az ország nem több mint „*magyar lakta terület*”. A térdnadrágos ezürtláncos szertartásmester, Fouquieres, délután fél öt előtt jelentette be a magyar küldötteket.² Megnevezi az aláírásra felhatalmazott diplomatákat: Benart és Brasch-Lazar urakat. A neveket hibásan írja le a lap, de ez francia „*betegség*”. A lap menségére szóljon, hogy azon újságok között van, amely azért közelít az eredetihez.³ Miután helyet foglaltak a patkó alakú asztalnál, az elnöklő Alexandre Millerand, francia miniszterelnök rövid beszédet mondott. Kiemelte, hogy a békeszerződés szövege ugyanaz, amit a magyar küldöttség május 8-án megkapott. Ezután felkérte a magyar diplomatákat, hogy írják alá a szerződést. Miután ez megtörtént, a szövetséges diplomaták következtek, élükön Hugh Wallace-szel, az Egyesült Államok párizsi nagykövetével. A lap kiemeli, hogy Csehszlovákia külügyminisztere, Beneš mögött egy fiatalember áll, kivirultan és nevető arccal: ő Stephan Osusky (Štefan), akit 14 éves korában „*a magyarok elzavartak a gimnáziumból*”, az állambiztonságot veszélyeztető összeesküvés miatt. Egészen a hadüzenetig Amerikában kellett élnie. „*Ez a ceremónia számára igazi értelmet kap: egy fájdalmas történet utolsó lapja, s egy új élet hajnala a Magyarország által elnyomott valamennyi népnek*” – írja a lap. Ezután Millerand bezárja az ülést, amely alig negyedóráig tartott. A magyarok hagyják el elsőként a termet Henry ezredes társaságában. Az újság ezután arról tudósít, hogy Budapesten Rakovszky István, a nemzetgyűlés elnöke ezt mondta: „*Az épp most aláírt béke nem hozza meg az ígért örök békét, hanem új konfliktusok csíráit és a békétlenséget szórja szét a népek között. Mi hiszünk az isteni gondviselésben, nemzetünk vitalitásában, és saját energiánkban. Ezer éves közös élet után kiáltunk az elszakított területekhez: most elválunk, de nem örökre*”. A lap a tudósítás végén még arról ír, hogy a magyar delegáció elnöke állítólag az alábbi

nyilatkozatot tette Henry Wales-nek a Chicago Tribune munkatársának: „*Aláírtuk a békeszerződést, mert azt nekünk odatették, jóllehet politikai, katonai, etnográfiai és gazdasági szempontból elfogadhatatlannak tekintjük. S miközben aláírtuk, meg vagyunk győződve, hogy hamarosan az egész világ tudomást szerez a nekünk okozott tűrhetetlen helyzetéről. S akkor a szövetséges hatalmak igyekeznek majd helyrehozni azt a bajt, amit nekünk okoztak*”. A tudósító különösebb kommentárt nem fűz a nyilatkozathoz.

A *Le Petit Parisien*⁴ június 5-ei számában terjedelmes tudósítást közöl a békeszerződés aláírásáról az első oldalon *A magyar küldöttek tegnap aláírták a békét a Nagy Trianonban* címmel. A tudósítás elején a trianoni Magyarország térképét mutatja meg, jelezve a szomszéd államokat. A tudósító, Jean Vignaud, emlékeztet arra, hogy egy évvel ezelőtt, ugyancsak júniusban a németek írták alá a békeszerződést. Az újságíró arra emlékeztet, hogy a háború első lángját a szerb-magyar konfliktus gyújtotta meg. A külügyminiszter választotta a Grand Trianont a magyar békeszerződés aláírásához. Az újságíró szerint vidámság volt a levegőben, mert ez az utolsó előtti békeszerződés. S azért is, mert tavaszi napfény fürdette a palota termét. Az egyik amerikai küldött pedig fehér rózsát tűzött a frakkjára. Az első sorban egy fiatalember áll: a görög király. Negyed ötkor megjelent Millerand, s helyet foglalt Hugh Wallace amerikai és lord Derby brit diplomata között, majd bejelentették a magyar küldöttséget. Két sovány, barna arcú férfi – írja a tudósító. A munkaügyi miniszter nevét pontatlanul írja: *Beynar*, a másikat azonban helyesen: *Drasche-Lazar*. Ezután Millerand felkérte a küldötteket, lássák el kézjegyükkel a szerződést. A tudósító két szót emel ki: *igazolom* (je certifie), *felkérem* (j'invite), azaz a francia miniszterelnök igazolta a szerződés hitelességét és felkérte a magyar küldötteket az aláírásra. Ezután a szövetséges diplomaták következtek. A tudósítás kitér a tollakra. Mindenki a saját írószerszámmal írta alá a szerződést, Millerand pedig elfogadta a Fouquières szertartásmester által neki átnyújtott tollat. Az aláírás húsz percig tartott, s 4 óra 44 perckor fejeződött be. A szertartás ezután a királyi kertben folytatódott, s a Grand Trianon egyik kapujánál két sor katona sorakozott fel. „*Csapataink tisztelegtek a két magyar diplomata előtt – írja a tudósító, akik hazájuk nevében ünnepélyesen elkötelezték magukat, hogy ezentúl a világbékéért dolgoznak*”. A tudósítás ezzel befejeződött. A lap azonban a békeszerződés aláírásáról szóló cikk alatt megjelentetett egy másik írást is Magyarországról: *A magatartás, amihez Magyarországnak ezután tartania kell magát* címmel.

„*A magyarok – írja L. Weiss, a cikk szerzője, tizennyolc hónappal az Osztrák-Magyar Birodalom összeomlása után nem vita nélkül írták alá a szerződést*”. A feltételek első szövegét már január 15-én megkapták, s ők aztán egy sor jelentős megjegyzést tettek és tiltakoztak. Millerand erre határozottan válaszolt egy kísérő levélben (*Lettre d'envoi*), amelyet csatoltak a szövetséges és társult hatalmak válaszához (*Réponse des puissances alliées et associées*). A végleges szöveg jelentéktelen módosításokkal különbözik az első változattól. Összességében a szerződés az új magyar államról szól, amelyet a magyar faj által lakott területre csökkentet-

tek. Románok, szlovákok, horvátok visszatértek fajtestvéreikhez. S bár az 1920-as Magyarország csak egyharmada az 1914-esnek, de valóban magyar. S megértjük, hogy a román, a csehszlovák és a jugoszláv küldöttség Versailles-ba érkezése miatt hasonlít egy igazi tüntetéshez. Titulescu, Cantacuzène, Pašić, Trumbić, Beneš és Osusky urak meg akarják erősíteni ezt a határozatot, hogy a magyarok soha ne léphessenek ki a most aláírt határok közül. S a két legboldogabb közülük a szlovák Osusky és a horvát Trumbić, a magyar állam egykori alattvalói. S megértjük azt is, hogy egyetlen magyar államférfi sem akarta pecséttel ellátni a vereséget. Apponyi gróf, és Teleki gróf januárban eljöttek, de most nincsenek itt.⁵ Soós úr, a hadügy-miniszter bár elfogadta ezt a gyászos missziót, az utolsó pillanatban visszalépett. Benart és Brasche-Lazar a jelenlegi kormány legkevésbé ismert tagjai (a névírás itt sem pontos). A trianoni szerződés, amely Versailles, Saint-Germain és Neuilly után jött, lezárja a háborús periódust Közép-Európában. A Duna partján a jövőben a békének kell uralkodnia. S ez így is lesz, ha a magyarok bizonyos feltételeket elfogadnak – írja a lap. Először a parlamentnek ratifikálnia kell az elfogadott feltételeket és végre kell azokat hajtani. Egyes politikai vezetők a ratifikálás érdekében szólaltak fel. S bár revánsról beszélnek, elfogadják a kialakult helyzetet. A magyaroknak – folytatja a lap, nem szabad restaurálni a régi dinasztiát. A nagykövetek tanácsa már közölte, hogy ezt nem fogadná el. A szomszédos népek ugyanis annyit szenvedtek a Habsburgok alatt, hogy valamelyikük trónra kerülése csak újabb konfliktust okozna. Magyarországnak a saját érdekében liberális politikát kell folytatnia. Rendbe kell tennie a pénzügyeit, s tiszteletben kell tartania állampolgárainak a vallási és politikai szabadságát. Igen, ratifikáció, a szerződés végrehajtása és szabadság – foglalja össze a lap a magyarok feladatait. S akkor a nyugati hatalmak segíteni fogják Magyarországot, kiemelik az összeomlásból, melynek egyedül ő a felelőse. Franciaország nem segített máris? Nem kötött gazdasági egyezményt, amelyet jóakarátának jeleként kell értelmezni? – teszi fel a kérdéseket. S hozzáteszi, hogy minden irredentizmust és imperializmust el kell felejtenie. Ezután a lap még egy címes hírt közöl: A magyar nemzetgyűlés a gyász jeleként bezárja ülését. Ebben közli Rakovszkynak, az országgyűlés elnökének a nyilatkozatát, amely a Journal des Débats-ban is megjelent, s így fejeződik be: *„Ezer éves közös élet után kiáltunk az elszakított területekhez: most elválunk, de nem örökre”*.

Egy másik nagy példányszámú újság a *Le Matin*⁶ ugyancsak június 5-én tudósított⁷ a békeszerződés aláírásáról a lap első oldalán. Fényképet is közöl, amint Benárd éppen aláírja a szerződést. A tudósító, Stéphane Lauzanne azzal kezdi az írást, hogy a szövetségesek mértékkel, de visszavezették Magyarországot a valóságba. Több mint fél évszázadik 5 vagy 6 millió magyar uralkodott több mint 20 millió ember fölött. Ez csak akkor tűrhető el, ha ez az uralom intelligens és liberális. A magyarok azonban brutálisak és ostobák voltak. S Magyarország háborút akart, sokkal inkább, mint Ausztria. A terjedelmi korlátok miatt inkább csak ismeretetésre vállalkozom ebben a cikkben, s nem vitatkozom a lapokban megjelent állításokkal. Itt mégis kivételt kell tennem, hiszen éppen Tisza István miniszterelnök

volt az, aki sokáig ellenezte a háborút. Csak akkor egyezett bele, amikor Berlintől garanciákat kapott. Az újságíró ismeretei tehát meglehetősen hiányosak. De folytatom az ismertetést. Magyarország dühvel és gyűlölettel háborúzott a lap szerint. „*Ezt elvesztette, s tegnap volt a fizetés napja. Kemény fizetség, de igazságos. A szerződés 5 millió szlovákot, 2 millió délszlávot és két és fél millió román s még másokat szabadított fel.*” A likvidációs ülés 17 percig tartott. Ezután röviden leírja az ülés menetét, bemutatja a magyar küldötteket (a neveket jól írja, csak Benárd nevééről leghagyja a d betűt). Az ülés a legnagyobb rendben és nyugalomban zajlott le. Millerand kormányával kapcsolatban megjegyzi, hogy pontos és udvarias. És ez pozitív változás Clemenceau kormányához képest. A tudósítás azzal fejeződik be, hogy a magyar küldöttek autóba ültek és elmentek egyszerűen és méltósággal, de bizonyára alig beletörődve abba a gondolatba, hogy Magyarországon ezentúl csak magyarok lesznek.

A *Le Petit Journal*⁸ is az első oldalon tudósít a békeszerződés aláírásáról a június 5-ei számban *Tegnap aláírták a magyar békeszerződést Versailles-ban* címmel. Fényképpel indít, amely az egyik magyar küldöttet mutatja, amikor éppen aláírja a szerződést. Az aláírás különösebb ünnepélyesség nélkül zajlott le – kezdi a lap, s a kíváncsiakat valóban odavonzotta a Grand Trianonhoz, de a nagy napok tömegét már nem lehetett látni. A szerző ezzel nyilván az egy évvel korábban aláírt német békeszerződésre utal. Ezután egy hagyományos tudósítás következik az eseményről. Leírja a szövetséges képviselők érkezését. Nincs hivatalos egyenruha, ezért egyesek frakkot viseltek, a többség zsakettet, és voltak akiken egyszerű szürke kabát volt. Millerand 4 óra 15 perckor érkezett, a magyarokat, Benart és Brache-Lazar urakat 4 óra 30 perckor jelentették be. Millerand ezután megnyitotta az ülést. Elmondja a már ismertetett szöveget, miszerint az itt látható szerződés meg egyezik a május 6-ai változattal, amelyet a magyarok megkaptak. Ezután felkéri a magyar küldötteket, írják alá a szerződést. A két diplomata XV. Lajos asztalához ment, s megtörténik az aláírás. Ezután Millerand írja alá, majd a többi küldött. Az esemény néhány percig tart. Millerand bezárja az ülést, mindenki feláll és autóba ül. „*A szökőkutak tovább működnek s 5 órára a Trianon palota visszakapja eredeti arculatát*”. Ezzel fejeződik be a tudósítás, anélkül, hogy bármiféle megjegyzést, kommentárt fűzne a tudósító az eseményhez. A lap harmadik oldalán találunk egy rövid címes hírt *A magyar országgyűlés tiltakozik a békeszerződés ellen* címmel. Itt is megtaláljuk Rakovszky, az országgyűlés elnökének már idézett nyilatkozatát, amely így fejeződik be: „*Ezer éves közös élet után kiáltunk az elszakított területekhez: most elválunk, de nem örökre*”.

A *L'Action Française*,⁹ a szélsőjobb lapja június 5-ei számában az első oldal alján közli a tudósítását¹⁰ az eseményről. s a második oldalon folytatja. „*Egy szomorú és hideg délután a szövetséges hatalmak képviselői Versailles-ba mentek és a legyőzött Magyarország képviselőivel aláírták azt a paktumot, amely minden bizonnyal trianoni szerződés néven fog bekerülni a történelembe*” – kezdi a lap a tudósítását. Egy év alatt ez már a negyedik ceremónia – folytatja, és ugyanazzal a

rövid, száraz ceremóniával zajlik, mint a többi. Röviden bemutatja a szövetséges küldötteket, megjegyzi, hogy lord Derby, a franciaországi brit nagykövet India, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland nevében is aláírja a szerződést. A magyar küldötteket 4 óra 30 perckor jelentik be, s az asztal jobboldali részére ülnek a csehszlovák küldöttek mellé. Jelzi, hogy nem Apponyi gróf, hanem Benart Ágoston munkaügyi miniszter és Brasche-Lazar Alfred diplomata képviseli Magyarországot. A meghívottak közül megemlíti a görög királyt, Foch marsallt, Udine herceget. A többi laphoz hasonlóan közli Millerand rövid megnyitó beszédét és a magyar küldöttekhez intézett felkérését az aláírásra. Ezután a nagyhatalmak képviselői következnek abc sorrendben. 4 óra 40 perckor az aláírás befejeződik és Millerand bezárja az ülést. A magyar küldötteket Henry ezredes viszi autóval a Hotel des Réservoirs-ba. A lap semmiféle véleményt, megjegyzést nem fűz az eseményhez. A harmadik oldalon az Action Française is közli Rakovszky nyilatkozatát június 4-ei keltezéssel *Harcias beszéd a magyar parlamentben* címmel. E rövid tudósítás végén közli, hogy a Trade-Unionok Nemzetközi Szövetsége Ben Tillet ösztönzésére bojkottot hirdet Magyarország ellen és leállítanak minden kapcsolatot és szállítást az országgal.

A szocialisták lapja a *L'Humanité* is a június 5-ei számban tudósított az aláírásról. „*Békében állunk Magyarországgal néhány perc óta*” – írja a tudósító Raymond Figeac. Ez az esemény 16 óra 40 perckor történt meg, s később ezt „*történelminek*” fogják minősíteni. Megjegyzi azt is, hogy a nézők nem valami felemelő emléket fognak erről őrizni. A lap is a ceremónia rövidségét emeli ki. Megjegyzi, hogy az érdeklődők között több jól ismert arcot is lehetett látni, mint a görög királyt, Udine herceget, Foch marsallt, kitüntetésekkel ékesített tábornokokat. A magyar küldöttek néhány perccel négy előtt érkeztek a palota előtti parkba. Millerand szinte észrevétlenül haladt át a parkon autójában a mintegy száz érdeklődő, többnyire hölgyek előtt. A látvány már szinte ismert Versailles-ban. Egy részlet azonban új, mert nem számítottunk arra, hogy Hugh Wallace urat, az Egyesült Államok nagykövetét is látni lehet a Grand Trianon palotában. 4 óra 30 perckor a két magyar küldöttet bevezetik a terembe és Benart valamint Drasche-Lazar Alfred urak helyet foglalnak a hivatalos asztal jobb oldalán a csehszlovákok mellett. A magyarok nyugodtnak látszanak, semmiféle melankólia nincs a tekintetükben. Semmi kényszer benyomása nem tapasztalható náluk, amelyet egy évvel korábban lehetett látni. A tudósító nyilvánvalóan a német békeszerződés aláírására utal. A lap is bemutatja a ceremóniát, Millerand rövid megnyitó beszédét, s felkérését a magyarokhoz, hogy írják alá a szerződést. Ez megtörténik, majd a szövetséges diplomaták írják alá a szerződést. Közben már hallani lehet a motorok zaját, amelyek majd a diplomatákat Versailles-ba vagy Párizsba viszik. A tudósító is a szökőkút játékát írja le, ahogy a legtöbb újságban olvashatjuk. S megjegyzi, hogy ez a játék és a park friss virágai talán felejtetik ennek az órának a szomorúságát és az egyhangúságot.

Az előbbieken ismertetett lapok mellett még megnéztem a *La Croix*, *Le Gaulois*, *Le Populaire*, *Le Radical*, *Le Siècle*, *L'Intransigeant*, *Paris-midi*, a *L'Oeuvre*

és a *L'Homme libre* című újságokat. Hasonló stílusban és módszerrel tudósítanak a magyar békeszerződés aláírásáról mint a fentebb bemutatott lapok.

A *Paris-midi* már tudósítása rövid címében jelzi, hogy a magyar küldöttek elégedetlenek a békeszerződéssel, s olvashatjuk azt a nyilatkozatot, amelyet a magyar békedelegáció elnöke adott a Chicago Tribune-nak. A Journal des Débats kapcsán ezt már ismertettem. A Paris-midinek egyébként az a módszere, hogy más lapok tudósításait idézi a trianoni békeszerződés aláírásával kapcsolatban. A *Le Siècle* azt emeli ki, hogy Magyarország egy nagyhatalom része volt, de Európa legrosszabb házasságát kötötte meg Ausztriával. Megemlíti aztán Kun Béla bolsevizmusát, ami szintén imperializmus és militarizmus volt, csak vörösre festve. A szocialista *Le Populaire* nem az eseményről tudósít, hanem egy rövid címes hírt közöl *Lengyelország, Magyarország és a Szent Szövetség* címmel. Ebben miközben tiltakozik a magyar fehérterror, és a lengyelek ukrain inváziója ellen, kiemeli, hogy a Szent Szövetség diktálta a békét Versailles-ban, Saint-Germainben, Neuillyben és most Trianonban. És felelős a lengyel és a magyar eseményekért. Clemenceau lapja a *L'Homme libre* csak egy rövid, húsz egynéhány soros címes hírt közöl a szerződés aláírásáról. A katolikus *La Croix* június 6-án a második oldalon tudósított az eseményről. Miután leírja a ceremóniát, az új Magyarországgal kapcsolatban megjegyzi, hogy hibájának köszönhetően elvesztette nemzetiségeit és területének nagy részét. Az új határok pedig közlekedés szempontjából megfosztották függetlenségétől, mert pl. az egyik nagy csomópont, Presbourg (Pozsony) Csehszlovákiához került. Egy rövid tudósításban beszámol arról, hogy Budapesten heves tüntetések voltak az osztrák és a román követségek előtt. A *Le Gaulois* az első és a második oldalon közli tudósítását. Hosszasan írja le az eseményt. Megjegyzi a magyar küldöttekkel kapcsolatban, hogy ugyanolyan sápadtak voltak, mint egy évvel korábban a német képviselők, de olyan méltóság benyomását adták, amelyet a németeknél nem lehetett látni. A lap egy külön tudósítást is közöl *Magyarország sorsa* címmel ugyancsak azt első oldalon. Nem kétséges, hogy Magyarország sokat veszített a Habsburg Monarchia elsüllyedésével. De ha a magyarok a győztesek között lennének, azt éljeneznék, amit most tagadnak. Magyarországnak fizetnie kell, mint minden vesztesnek. Van azonban elég gazdagsága, hogy elviselje ezt a sorscsapást és talpra álljon. „*Magyarország egyébként túlságosan is jelentős politikai tényező ahhoz, hogy el lehetne őt hanyagolni*” – írja a lap. Ezért a franciáknak is érdeke, hogy ebben segítséget adjanak. Ezért fontos, hogy elfogadja a tényeket. De úgy tűnik, erre még nem hajlandó, s a belső forrongás még nem csillapodik.

A fentiek jól mutatják, hogy a trianoni békeszerződés aláírása nem múlt el nyomtalanul a francia sajtóban. Magyarország ugyanis megcsónkítva is fontos tényezője a közép-európai térségnek, ahogy ezt a *Le Gaulois* is írta, mivel a szomszédos országok a versailles-i rendszer kedvezményezettjei voltak. Így se Franciaország, se a többi győztes számára nem lehetett közömbös, hogy mi történik Közép-Európában.

JEGYZETEK / NOTES

1. A sajtó történetéről lásd: Albert, Pierre – Terrou, Fernand: Histoire de la presse, PUF, Paris, 1979.
2. A magyar delegációt szállító két autó délután 4 óra 15 perckor érkezett meg a Nagy-Trianon palota oldalszárnyához, ahonnan a delegátusok antantisztek kíséretében gyalog érkeztek az aláírás helyszínére. A delegáció tagjai az aláírókon kívül a következők voltak: Praznovszky Iván, a magyar békedelegáció főtitkára, gróf Csáky István követ-ségi attasé, Wettstein János követ-ségi tanácsos és Bobrik Arno követ-ségi titkár. Velük volt még két magyar újságíró, Ottlik György és Barabás Albert. Vizi László Tamás (2017): A trianoni ceremónia, Emlékeztető, 2017/1-2. 23-41. old; Romsics Ignác (2001): A trianoni békeszerződés. Osiris. Budapest. 206.old; Zeidler Miklós (2014): A magyar békedelegáció Neuilly-ben, Praznovszky Iván visszaemlékezése, Rubicon, 2014/6. szám
3. A nevük pontosan: Dr. Benárd Ágost népjóléti és munkaügyi miniszter és Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter.
4. Az első világháború előtt a négy legnagyobb napilap egyike (Le Petit Journal, Le Matin, Le Journal). 1876 és 1944 között működött. Az indulásnál antiklerikális és radikális lap hamarosan igen népszerű. A századforduló körül egymillió, az első világháború végén kétfélmillió példányban jelent meg. A két háború között jobboldali beállítottságú.
5. Apponyi és Teleki is vállalta volna az aláírást. Vizi László Tamás (2010): Ki legyen az aláíró? Vita a minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláíróinak személyéről, Közép-Európai Közlemények, 2010/4. 110-121. old; Vizi László Tamás (2014): Ki írja alá a trianoni békét? Rubicon, 2014/6. 70-76. old.
6. A lapot 1883-ban alapították, amerikai stílusú újság volt. Az első világháború előestéjén 900 ezer példányban jelent meg. Antiparlamentarista, nacionalista lap. Az 1920-as évek elejétől csökkent a példányszám, s mintegy 300 ezer példányban jelent meg naponta. A megszállás alatt kollaboráns újság lett, 1944-ben szűnt meg.
7. A tudósítás főcíme: Likvidálás. A cím: Magyarországgal aláírták a szerződést. Alcím: Az ország lakossága 24 millióról 8 millióra csökkent.
8. 1863-ban alapították, s 1944-ig működött. Köztársasági és konzervatív lap. A Dreyfus-ellenesek táborát erősítette. A kilencvenes években és a 20. század elején kétfélmillió példányszámot is elért. 5 centimes-ba került s kényelmes formátumban jelent meg: 43x30 cm. A harmincas évek végén alig 150 ezer példányszámot produkált.
9. A lap 1908-ban indult. A lapigazgató Charles Maurras, a monarchista Action Française nevű mozgalom vezetője. A lap nacionalista, Dreyfus-ellenes, monarchista és antiszemita. A lap példányszáma 50 és 100 ezer között mozgott. A csúcsot a harmincas évek közepén érte el 200 ezres példányszámmal. Támogatja a Vichy-rendszert. 1944 augusztusában a lapot betiltották.
10. A tudósítás címe: Béke Magyarországgal: Tegnap aláírták a trianoni békét.

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

- Albert, Pierre – Terrou, Fernand (1979): Histoire de la presse. PUF. Paris.
- Juhász Gyula (1988): Magyarország külpolitikája 1919 – 1945. Kossuth. Budapest.
- Ormos Mária - Majoros István (1998): Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás 1814-1945. Osiris. Budapest..
- Romsics Ignác (2001): A trianoni békeszerződés. Osiris. Budapest.
- Vizi László Tamás (2017): A trianoni ceremónia, Emlékeztető 2017/1-2. szám 23-41. old.
- Vizi László Tamás (2010): Ki legyen az aláíró? Vita a minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláíróinak személyéről, Közép-Európai Közlemények, 2010/4. szám 109-132. old.
- Vizi László Tamás (2014): Ki írja alá a trianoni békét? Rubicon, 2014/6.szám 70-76. old.
- Zeidler Miklós (2014): A magyar békedelegáció Neuilly-ben, Praznovszky Iván visszaemlékezése. Rubicon, 2014/6. szám

Források:

Journal des Débats, L'Humanité, Le Petit Parisien, Le Matin, Le Petit Journal, L'Action Française, La Croix, Le Gaulois, Le Populaire, Le Radical, Le Siècle, L'Intransigeant, Paris-midi, L'Oeuvre, L'Homme libre, Paris-midi, 1920. június 5–6.